

पारम्परिकसंस्कृतविभागः

DEPARTMENT OF TRADITIONAL SANSKRIT

सर्वदर्शनाचार्यः

SARVADARSHAN ACHARYA (M.A)

CBCS SYLLABUS (w.e.f.: Academic Session- 2021-22)

COURSE NO.		SEMESTER –I	Hours / Week	Tutorial / Week	Credit	Internal Marks	External Marks	Faculty
		NAME OF PAPER						
MASDC101	CORE	सांख्य-योगदर्शने – १	5	1	6	20	80	
MASDC102	CORE	न्यायदर्शनम् – १	5	1	6	20	80	
MASDC103	CORE	नास्तिकदर्शनानि	5	1	6	20	80	
DISCIPLINE SPECIFIC ELECTIVE (CHOOSE ANY ONE OF DSE)								
MASDD104	DSE	नव्यन्यायसरणिः	4	-	4	20	80	
MASVSD104	DSE	वैदिकसाहित्येतिहासः						
MASSD104	DSE	प्रायोगिकसंस्कृतम्						
VALUE ADDED COMPULSORY COURSE(Not for CGPA)								
MASVSVA105	VALUE ADDED	संगणककौशलम्	4	0	2	12	48	
TOTAL CREDITS					24			

सर्वदर्शनाचार्यः
SARVADARSHAN ACHARYA (M.A)
CBCS SYLLABUS (w.e.f.: Academic Session- 2021-22)

प्रथमषण्मासिकः

पत्रसंख्या –MASDC 101
पत्रनाम – सांख्ययोगदर्शने – १

अधिगमोद्देश्यानि -

- समग्रस्यापि सांख्यदर्शनोक्तसिद्धान्तानामध्येतृभ्योऽवबोधः।
- आधिभौतिकाधिदैविकाध्यात्मिकेतिदुःखत्रयविनाशोपयायचिन्तनम्।
- निःश्रेयसहेतुयोगाचारप्रकाशकतत्त्वसाक्षात्कारहेतुभूतसांख्यदर्शनसमानतन्त्रयोगदर्शनस्य परिज्ञानम्।

आधारग्रन्थाः -

१. सांख्यतत्त्वकौमुदी (१-३१ कारिकापर्यन्तम्)
२. सांख्यदर्शनम् - सांख्यप्रवचनभाष्यम्, (प्रथमोऽध्यायः)
३. पातञ्जलयोगसूत्रम्, व्यासभाष्यसहितम् – समाधिपादः

सहायकग्रन्थाः -

१. सांख्यतत्त्वकौमुदी, पं. ज्वालाप्रसाद गौड, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी
२. सांख्यदर्शनम्, डा. गजाननशास्त्री मुसलगांवकर, चौखम्भा संस्कृत संस्थान, वाराणसी
३. पातञ्जलयोगदर्शनम्, व्यासभाष्यसंवलितम्, डा. सुरेशचन्द्र श्रीवास्तव, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी
४. योगस्य भाषा संस्कृतम्, संस्कृतसंवर्धनप्रतिष्ठानम्, नवदेहली
५. सांख्यतत्त्वकौमुदी, आद्याप्रसाद मिश्र, सत्यप्रकाशनमन्दिर, सुभाषनगर, प्रयाग
६. सांख्यतत्त्वकौमुदीसहित, पं. श्री हरिराम शुक्ल, चौखम्भा प्रकाशन, वाराणसी
७. सांख्यदर्शनम्, स्वामी ब्रह्ममुनि परिव्राजक, सत्यधर्मप्रकाशन
८. पातञ्जलयोगदर्शनम्, डा. रमाशंकर त्रिपाठी चौखम्भा कृष्णदास अकादमी, वाराणसी

परिणामाः -

- सांख्ययोगदर्शनतत्त्वविज्ञानेन लोकस्याचारशुद्धीपूर्वकपरमपुरुषार्थसिद्धिर्जायत इति परिज्ञानम्।
- अखिलसांख्यतत्त्वविज्ञानस्य प्रमेयप्रकाशकत्वं परमोपकारकत्वञ्च प्रकाशनम्।
- प्रकृतिसन्निविष्टपदार्थस्वरूपप्रकाशनम्।

अधिगमोद्देश्यानि -

- छात्राणां न्यायदर्शनस्य प्रारम्भिकबोधः।
- वस्तूनां यथार्थस्वरूपस्य परीक्षणाय निर्णयाय च तेषां विविधस्वभावान्विभज्य परिचायनम्।
- सर्वपुरुषार्थसाधकस्य पदार्थतत्त्वज्ञानस्य सूक्ष्मेक्षिकया प्रकाशनम्।

आधारग्रन्थाः -

१. तर्कभाषा, केशवमिश्रविरचिता(आदितः प्रामाण्यवादपर्यन्तम्)
२. न्यायदर्शनम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम् (प्रथमोऽध्यायः)

सहायकग्रन्थाः -

१. तर्कभाषा, डा. गजाननशास्त्री मुसलगांवकर, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी
२. न्यायदर्शनम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम् (प्रथमोऽध्यायः), आचार्य धनञ्जय शास्त्री, चौखम्भा संस्कृत संस्थान, वाराणसी
३. तर्कप्रवेशः (गौतमसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, प्राज्ञानम्, शृङ्गेरी, कर्नाटक
४. तर्कप्रवेशः (कणादसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, संस्कृतसंवर्धनप्रतिष्ठानम्, देहली
५. न्यायदर्शनम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम्, प्रो. सच्चिदानन्दमिश्रः, भारतीय विद्या प्रकाशन, वाराणसी
६. न्यायसूत्रम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम्, दून्धिराजशास्त्री, चौखम्भा संस्कृत संस्थान, वाराणसी

परिणामाः -

- सर्वप्रकारकप्रज्ञापरिष्कारकप्रमाणप्रमेयस्वरूपपरिज्ञानम्।
- लोकप्रवृत्तिसाफल्यहेत्वर्थपरीक्षणस्य परिज्ञानम्।
- गौतमीयाप्रमाणनिरूपणपद्धतेशशास्त्रान्तरव्याख्यानेषु स्वीयप्रमेयनिरूपणायोपयोगः।

अधिगमोद्देश्यानि –

- लोकानुगतप्रवृत्तिबोधाय लोकानुभवपोषकचार्वाकदर्शनस्य सिद्धान्तानां बोधः।
- सृष्ट्युत्थितपदार्थविश्लेषकस्याद्वादसिद्धान्तसम्पपोषकजैनदर्शनस्यावबोधः।
- बौद्धदर्शनोक्तशून्यवादविज्ञानवादक्षणिकवादानां स्वरूपबोधः।

आधारग्रन्थः -

१. सर्वदर्शनसंग्रहः (चार्वाक-जैन-बौद्धदर्शनानि)

सहायकग्रन्थाः -

१. सर्वदर्शनसंग्रहः, प्रो. उमाशंकरशर्मा 'ऋषि', चौखम्भा विद्या भवन, वाराणसी
२. सर्वदर्शनसंग्रहः, वासुदेव शास्त्री अभयंकर, भारतीय कला प्रकाशन, दिल्ली
३. भारतीय दर्शन, बलदेव उपाध्याय,
४. भारतीय दर्शन आलोचन और अनुशीलन – चन्द्रधर शर्मा

परिणामाः -

- नास्तिकदर्शनान्यास्तिकदर्शनपूर्वपक्षभूतानि एतेषां ज्ञानेनास्तिकदर्शनानां सम्यगवबोधो जायते।
- अनेकान्तदृष्ट्या जगत्स्वरूपावबोधो जायते।
- तर्कदृष्ट्या लोकानुभवयुक्तिभिः जीवनदर्शनस्य सम्प्रकाशनम्।

पत्रसंख्या – MASDD104

पत्रनाम –नव्यन्यायसरणिः

अधिगमोद्देश्यानि –

- छात्राणां न्यायवैशेषिकदर्शनयोः प्रवेशो भवति।
- गौतमीया प्रमाणनिरूपणपद्धतेः कणादीयपदार्थव्यवस्थापनरीतेश्च परिज्ञानं भवति।
- नव्यन्यायस्य शैल्याः परिचयो भवति।
- प्रतियोगिपरीक्षासु छात्राः न्यायवैशेषिकदर्शनसम्बद्धान् प्रश्नान् समाधातुं सक्षमा भविष्यन्ति।

आधारग्रन्थः -

१. तर्कसंग्रहः, दीपिका
२. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली

सहायकग्रन्थाः -

1. तर्कप्रवेशः (गौतमसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, प्राज्ञानम्, शृङ्गेरी, कर्नाटक
2. तर्कप्रवेशः (कणादसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, संस्कृतसंवर्धनप्रतिष्ठानम्, देहली

परिणामाः -

- न्यायदर्शनेन सह शास्त्रान्तरपरिष्कारशैल्याः परिज्ञानं भवति।
- छात्राः न्यायवैशेषिकदर्शनयोः पारिभाषिकशब्दव्यवहारे कुशला भवन्ति।
- प्रमाणैः प्रमेयानां परिज्ञानं भवति।
- परमपुरुषार्थभूतस्य मोक्षस्य प्राप्त्युपायानां तत्स्वरूपस्य च सम्यगवबोधो जायते।

पत्रसंख्या – MASVSD104

पत्रनाम – वैदिकसाहित्येतिहासः

अधिगमोद्देश्यानि

- छात्रेभ्यः संहिता-ब्राह्मणानां च परिचयप्रदानम्
  - आरण्यकोपनिषदां सम्यक्ज्ञानप्रदानम्
  - वेदाङ्गानुक्रमणीसाहित्यस्य सम्यक् आलोचनम्
- प्रथमभागः – संहिता, ब्राह्मणञ्च २
- द्वितीयभागः - आरण्यकम् उपनिषद् च १
- तृतीयभागः - वेदाङ्गम्, अनुक्रमणीसाहित्यञ्च १

परिणामाः

- वैदिकसाहित्यस्य अध्ययनेन वेद एव ज्ञानराशीनां मूलम् इति ज्ञानं भविष्यति।
- आरण्यकोपनिषत्साहित्यस्य अध्ययनेन छात्राः आध्यात्मिकज्ञानं लब्धुं समर्थाः भविष्यन्ति।
- वेदाङ्गानामध्ययनेन वेदार्थावगमने सारल्यं भवति।

सहायकग्रन्थाः

१. वैदिकवाङ्मयस्येतिहासः, सम्पादकः- आचार्य जगदीशचन्द्रमिश्रः, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशनम्, वाराणसी
२. वेदाङ्गेतिहासः, नरेशझा, चौखम्बासंस्कृतप्रतिष्ठानम्, वाराणसी

पत्रसंख्या – MASSD104

पत्रनाम – प्रायोगिकसंस्कृतम्

अधिगमस्योद्देश्यानि –

- प्रायोगिकसंस्कृतमाध्यमेन छात्रेभ्यः संस्कृतकथोपकथने नैपुण्यता प्रदानम्, अनर्गलसंस्कृतभाषया भाषणे प्रोत्साहदानं च ।
- अनेन छात्रेभ्यः शुद्धतया संस्कृतभाषया लेखनक्षमतां सम्भाषणकौशलं च प्रदाय दैनन्दिनजीवने व्यावहार्यरूपेण प्रयोक्तुं प्रेरणादानम् ।
- लिप्यन्तरण-वार्तालेखन-पत्रलेखन-अनुच्छेदलेखनादिषु दक्षताप्रदानम् ।
- संस्कृतानुवादकौशलप्रदानम् ।

प्रथमभागः – सम्भाषणम्, दिनचर्या, समयसंख्याज्ञानम्, नित्यव्यवहार्यवस्तुपरिचयः, विभक्तिज्ञानम्, क्रियापरिचयः च ।

द्वितीयभागः – संस्कृतानुवादः, बोधनपरीक्षणम्, अनुच्छेदलेखनम्, लिप्यन्तरणम्, पत्रलेखनं वार्तालेखनं च ।

सहायकाग्रन्थाः –

१. वृहत्-अनुवाद-चन्द्रिका – लेखकः – चक्रधर नौटियाल हंस शास्त्री, प्रकाशकः – मोतिलालबनारसीदासः, देहली ।
२. अनुवाद-चन्द्रिका – लेखक – डॉ. ब्रह्मानन्द त्रिपाठी, प्रकाशकः – चौखम्बा सुरभारती प्रकाशनम्, वारणसी ।
३. संस्कृतव्याकरणचन्द्रिका - लेखकः – दयानन्दझा, प्रकाशकः – चौखम्बा सुरभारती प्रकाशनम्, वारणसी ।
४. भाषाप्रवेशः - प्रकाशकः – संस्कृत-भारती ।
५. अभ्यासदर्शिनी - प्रकाशकः – संस्कृत-भारती ।

परिणामाः –

- अनेन छात्राः संस्कृतभाषया अनर्गलभाषणे निपुणाः भवन्ति ।
- संस्कृतभाषया शुद्धतयाभाषणे लेखने च समर्थाः भवन्ति ।
- व्यवहारिकभाषारूपेण व्यवहर्तुं शक्नुवन्ति ।
- वार्तालेखने पत्रलेखने अनुच्छेदलेखने कथालेखने च नैपुण्यतां प्राप्नुवन्ति ।
- संस्कृतानुवादकौशलं प्राप्य अनुवादकर्मणि उद्योगावसरं प्राप्तुं समर्थाः भवन्ति ।

पत्रसंख्या –MASVSVA105

पत्रनाम –संगणककौशलम्

अधिगमोद्देश्यानि

- छात्रेभ्यः संगणकस्य परिचयप्रदानम्।
- विशेषरूपेण शक्तिकेन्द्रस्य, अन्तर्जालसञ्चरणस्य, अणुसङ्केतस्य चानुशीलनम्।
- संगणके संस्कृतटंकणकार्यस्य प्रशिक्षणम्।

पाठविभाजनम् -

- प्रथमभागः - संगणकस्यपरिचयः
द्वितीयभागः - आई.सी.टी – सामान्यसंक्षिप्तयःशब्दावली च
तृतीयभागः - शक्ति-केन्द्रम्, अन्तर्जाल-सञ्चरणम्, अणुसङ्केतश्च
चतुर्थभागः – संगणकेसंस्कृतटंकनकार्यम्

पाठ्यक्रमपरिणामाः

- छात्राणां संगणकयन्त्रस्य परिचयो भविष्यति ।
- अनेन संगणकयन्त्रे अन्तर्जालीय-व्यवहारज्ञाने सक्षमाः भविष्यन्ति ।
- संगणके संस्कृतटंकणे समर्थाः भविष्यन्ति।
- प्रकाशनकार्ये वृत्तिं प्राप्स्यन्ति ।

सहायकग्रन्थाः

१. PC Software, Sushil Goel, Natraj Publishing House
२. Computer Fundamentals of Programming, Sushil Goel, Natraj Publishing House
३. Educational Technology & ICT, Dr. S.K.Mangal, Dr. (Mrs) Uma Mangal, Tandon Publications.